

Mapování v období 1939 - 1945

Miroslav Mikšovský

1. Úvod

Mapování ve středních měřítkách bylo v období tzv. „první republiky“ (1918 až 1938) prováděno na našem státním území výhradně jen topografickou službou čs. armády – Vojenským zeměpisným ústavem v Praze. Do roku 1938 bylo v rámci tzv. „prozatímního vojenského mapování“ zmapováno v měřítku 1:20 000 cca 3% a v rámci tzv. „definitivního vojenského mapování“ v témže měřítku cca 7% územní tehdejší Československé republiky.

Čs. vojenské topografické mapování přerušily mimořádné politické události. Na základě nátlaku nacistického Německa vyzvaly dne 19. září 1938 vlády Velké Británie a Francie československou vládu, aby odstoupila pohraniční oblasti s více než 50% německého obyvatelstva (podle posledního rakouského sčítání lidu v roce 1910, zjišťujícího národnost podle tzv. obcovací řeči) Německu. Československá vláda však tento požadavek odmítla, ale dva dny poté přistoupila na ultimativní požadavky vznesené vyslanci těchto dvou evropských velmocí. Dne 23. září 1938 se uskutečnila v Československu generální stávka, která způsobila pád tehdejší Hodžovy vlády a den na to vyhlásila nově jmenovaná Syrového vláda všeobecnou mobilizaci. Dne 29. září 1938 se v Mnichově uskutečnilo jednání mezi představiteli Německa, Velké Británie, Francie a Itálie, jehož výsledkem byla dohoda těchto evropských mocností o odstoupení pohraničních částí území Československa Německu; tato dohoda, zvaná též „mnichovský diktát“, byla zástupci mocností podepsána 30. září 1938 a předložena čs. vládě, která ji tentýž den přijala. Podle této dohody bylo Československo povinno odevzdat Německu během následujících 10 dnů všechna území, která byla osídlena z více než 50% obyvatelstvem německé národnosti. Důsledkem toho bylo postoupení čtyř určených pohraničních území Československa hitlerovskému Německu s tím, že další (pátá) oblast společně s novými státními hranicemi Československa bude určena mezinárodní komisí, složenou ze zástupců signatářů této dohody a Československa. Stanovená území bylo Československo povinno vojensky vyklidit během následujících 10 dnů, tj. do 10. října 1938 s podmínkou, že pohraniční pevnosti, budované od roku 1935, musí zůstat zachovány a předány v neporušeném stavu.

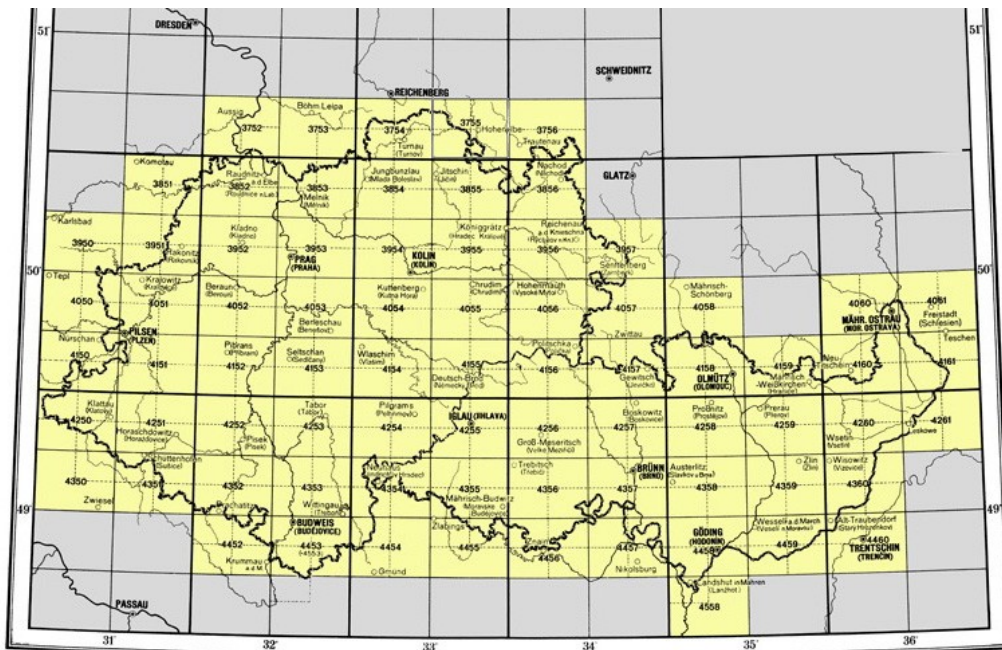
Těsně před půlnocí 30. září 1938 předala polská vláda československé vládě ultimátum, ve kterém požadovala značnou část Těšínska (tzv. Zaolzie), části Oravy, Spiše, Kysuc a Šariš. Československá vláda s ultimátem následující den souhlasila a Polsko následně tato území obsadilo. K dalším územním ztrátám Československa došlo na začátku listopadu 1938, kdy ve Vídni skončila arbitrážní jednání o československo-maďarské hranici. Ve dnech 5.-10. listopadu

muselo Československo odstoupit část jižního a východního Slovenska jakož i téměř polovinu Podkarpatské Rusi Maďarsku. Celkové ztráty pomnichovského Československa tak činily 41 098 km² se 4 879 000 obyvateli.

Po přijetí mnichovského diktátu byla vojenská zeměpisná služba demobilizována. Ze zabraných území bylo stanoveno předat Německu, Polsku a Maďarsku měřický elaborát, kartografické podklady, mapy a dokonce i část měřické a reprodukční techniky, což bylo úkolem Vojenského zeměpisného ústavu v Praze. K dalšímu předávání map a podkladů pak došlo po 14. březnu 1939 po osamostatnění Slovenska, spojenému se současným zábořem zbylé části Podkarpatské Rusi Maďarskem. K definitivnímu zániku Československa pak došlo 15. března 1939, kdy německá vojska okupovala zbývající území naší republiky a došlo ke zřízení Protektorátu Čechy a Morava.

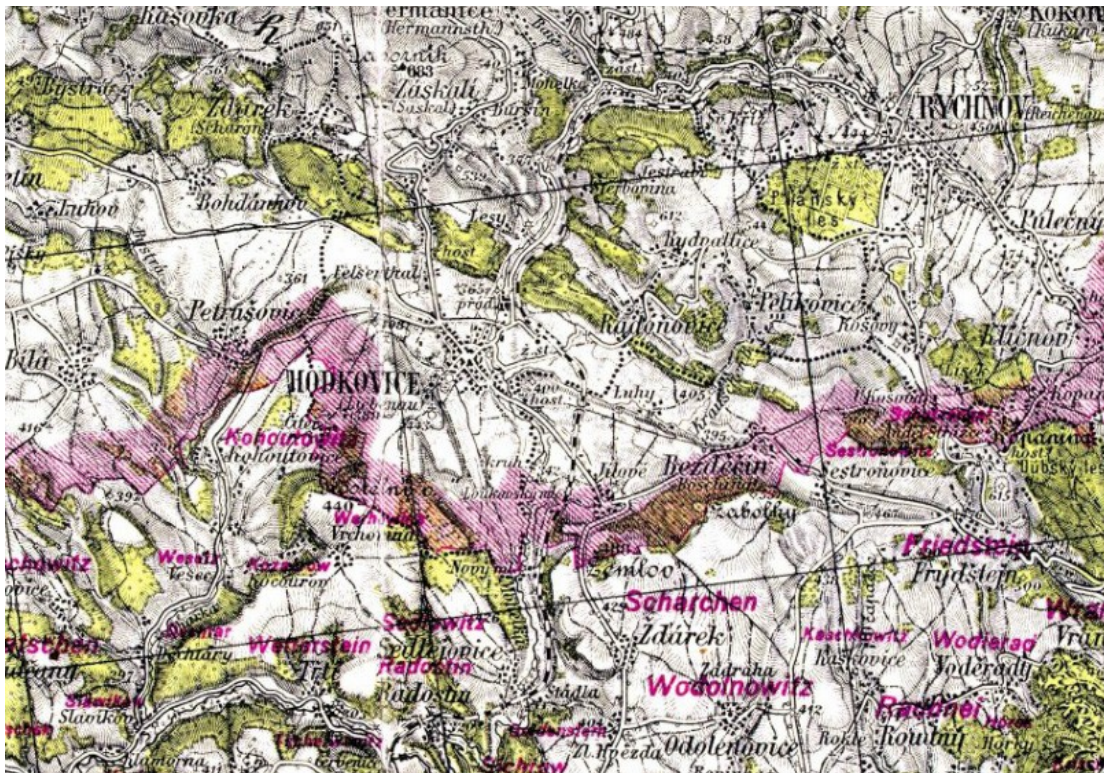
V období 1938 až 1939 byly k dispozici pro celé státní území kromě katastrálních map reambulované mapy z 3. vojenského mapování, tj. topografické sekce v měřítku 1:25 000, speciální mapy v měřítku 1:75 000 a generální mapy 1:200 000 a dále asi na 3% státního území mapy z prozatímního vojenského mapování v měřítku 1:20 000 (probíhalo v letech 1923 – 1933) a na asi 7% státního území z definitivního vojenského mapování v měřítku 1:20 000 (probíhalo od roku 1933 a bylo přerušeno okupací Československa v roce 1939).

Bezprostředně po přijetí mnichovského diktátu koncem září 1938 přistoupil Vojenský zeměpisný ústav k zaměření, zákresu a dotisku nových státních hranic do speciálních map v měřítku 1:75 000.

Klad listů speciální mapy 1:75 000 po zřízení Protektorátu Čechy a Morava (březen 1939)

Po zřízení Protektorátu Čechy a Morava byly do speciálních map v měřítku 1:75 000 kromě protektorátních hranic dotištěny na jeho území ve stejné barvě i německé názvy měst a obcí.

Výřez z listu speciální mapy 1:75 000 s dotiskem protektorátních hranic a německých názvů měst a obcí

V dubnu 1939 rozhodla protektorátní vláda o podřízení Vojenského zeměpisného ústavu protektorátnímu ministerstvu vnitra a stanovila mu nový název – Zeměpisný ústav ministerstva vnitra; v září 1942 pak byl zřízen jeho sloučením se zeměměřickými složkami ministerstva financí a ministerstva veřejných prací Zeměměřický úřad Čechy a Morava, který zajišťoval (s výjimkou katastrálních prací) až do konce 2.světové války všechny zeměměřické služby na území Protektorátu Čechy a Morava.

a) Mapy 1:10 000

V období Protektorátu Čechy a Morava pokračovalo mapování měst v měřítku 1:10 000, které bylo v bývalém Československu zahájeno koncem 30tých let. Zmapováno bylo 56 měst v česko-německé nebo německé verzi. Tyto mapy byly pětibarevné: šedě situace, hnědě vrstevnice, černě významné budovy (úřady, kostely, školy), modře vodstvo a zeleně vegetace.

Základní vrstevnicový interval byl 10 m, místy byly doplněny pomocné vrstevnice s intervalem 5 m. Mapy měly různý formát podle velikosti zobrazovaného města.

Výřez plánu města v měřítku 1:10 000 – bude doplněno

V tomtéž měřítku bylo zmapováno 614 km² vojenského prostoru na Sedlčansku, z něhož bylo vysídleno české obyvatelstvo a který byl zabrán jako výcvikový prostor pro německou armádu a jednotky SS, a 15 km² v oblasti Prachovských skal. Na těchto mapách byla geografická jména uvedena v němčině s českými dubletami (v závorce, menším písmem). Mapy jsou archivovány v Ústředním archivu zeměměřictví a katastru v Praze.

Výřez z mapy Sedlčanska v měřítku 1:10 000

b) Topografické sekce 1:25 000

V období Protektorátu Čechy a Morava byly nadále používány a tištěny původní čs. sekce topografické mapy v měřítku 1:25 000 (šrafované i reambulované s vrstevnicemi); mapy byly zpočátku volně prodejné, později však bylo jejich používání omezeno pouze pro služební potřebu. Tyto mapy byly pro účely armády doplňovány o německou km-síť (DRG – Deutsches Reichsgitter nebo DHG – Deutsches Heeresgitter) a různé mimorámové údaje. Postupně byly na území Protektorátu zpracovávány i německé topografické mapy v měřítku 1:25 000 „Topographische Karte 1:25 000 (4cm-Karte)“, které byly označovány i pod starším názvem „Mestischblatt“; tyto mapy byly zpracovávány podle německého předpisu z roku 1939 a určeny

výhradně pro služební potřebu. Mapy byly jedno- nebo dvoubarevné, zpočátku s českým názvoslovím (vč. mimorámových údajů), ke konci války pak čistě německé včetně veškerých místních názvů. Zpracováno bylo 125 mapových listů zahrnujících bezmála celé území Moravy.

c) Speciální mapy v měřítku 1:75 000

Po celé období Protektorátu Čechy a Morava byly speciální mapy vydávány v původním kladu mapových listů pouze s dotiskem protektorátní hranice a německého nebo poněmčeného názvosloví.

Výřez speciální mapy 1:75 000 s dotiskem německých místních jmen

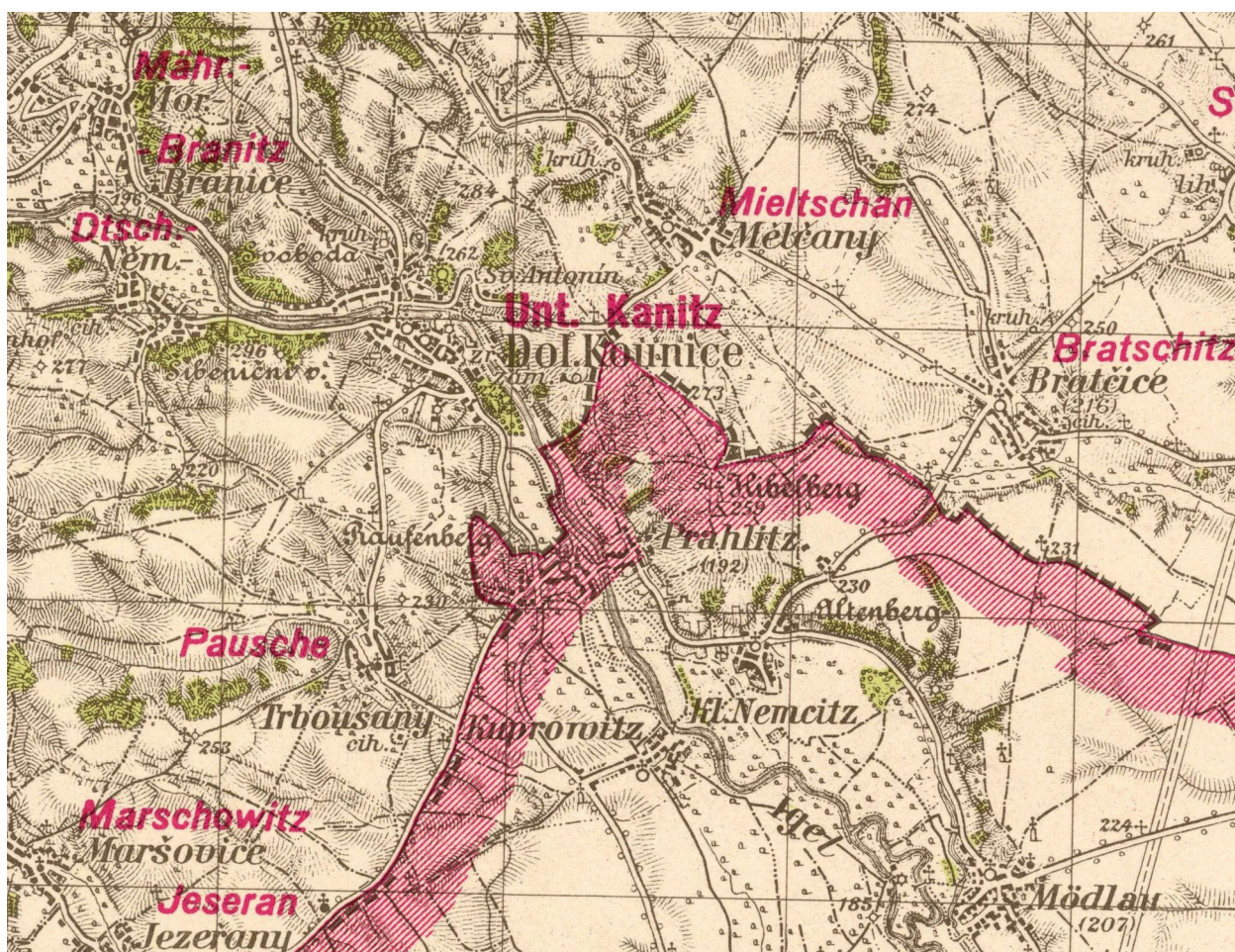
Ve vydání pro veřejnost byla odstraněna km-sít' Křovákova zobrazení a v mimorámových údajích byly uváděny pouze schéma administrativního dělení a německo-český značkových klíč. Mapy, které byly určeny pro služební potřebu, obsahovaly vykreslenou km-sít' Gauss-Krügerova zobrazení, rýskami vyznačenou km-sít' Křovákova zobrazení a bohatší mimorámové údaje; tyto mapy byly používány i německou armádou. Mapy byly vydávány až do konce roku 1944 a měly být postupně nahrazovány topografickými mapami v měřítku 1:50 000 a 1:100 000.

d) Topografické mapy v měřítku 1:50 000 a 1:100 000

Toto měřítko bylo na našem státním území použito v roce 1944 poprvé. Mapy zde nevznikaly ani původním měřením nebo klasickým odvozením z topografických sekcí v měřítku 1:25 000, ale

fotomechanickým zvětšením speciální mapy 1:75 000 a rozdělením jejího mapového listu na dvě půlky - západ a východ. Listům zůstalo původní číslování, doplněné údajem Ost anebo West, a názvem největšího sídla na daném půllistu. Tato mapa pokrývá pouze "jádro" protektorátního území (104 listů). Geografické názvosloví je na území Protektorátu uváděno dvojjazyčně, mimo hranice Protektorátu pak pouze německy.

Mapy měly vykreslenou síť DHG a na vnějším rámu ryskami vyznačenou Křovákovu km- síť. V mimorámových údajích byl uveden německý a český značkový klíč a údaje o deklinaci a o aktualizaci. Nejstarší známé tisky jsou z území Protektorátu z října 1944, většina listů však byla vydána v lednu 1945.

Výřez z topografické mapy 1:50 000 (vyd.1945)

V měřítku 1:100 000 pak byly vydány z území Protektorátu 3 mapové listy, a to okolí vojenských prostorů Brdy, Milovice a Vyškov (Kammwald, Milowitz, Wischau).

e) Generální mapy 1:200 000

V období Protektorátu Čechy a Morava byly i nadále používány původní čs, generální mapy opatřené přitiskem hranic Protektorátu a administrativního dělení. V roce 1943 bylo vytištěno

nové vydání s německo-českými mimorámovými údaji a s přitiskem německých názvů sídel.
V této podobě bylo vydáno všech 15 mapových listů pokrývajících území Protektorátu.

Výřez generální mapy v měřítku 1:200 000 – bude doplněno